

Memo

memonummer	01
datum	29 februari 2016
aan	Stephan Hammink
van	Véronique Maronier
kopie	Bastian van Dijck
project	Bestemmingsplan Locatie Esweg te Nieuw-Roden
projectnr.	402592
betreft	Cultuurhistorie

1. Beleidskader

1.1 Nationaal beleid

Cultuurhistorie is de afgelopen jaren beleidsmatig steeds meer in de belangstelling komen te staan. Overheden zien in toenemende mate de waarde in van cultuurhistorische objecten en structuren.

Er wordt daarom bij ruimtelijke ontwikkelingen meer en meer aandacht gevraagd voor behoud en/of herontwikkeling van cultuurhistorische waarden. De basis voor het huidige cultuurhistoriebeleid is gevormd door de Nota Belvedere (1999). Centraal in de Nota Belvedere stond het streven naar een duurzaam behoud van cultuurhistorische waarden, niet door statisch behoud, maar door een (nieuw) actief gebruik van de waarden ("Behoud door ontwikkeling").

Momenteel wordt het rijksbeleid ten aanzien van cultuurhistorie gevormd door de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR, 2012), de Visie Erfgoed en Ruimte (VER, 2011) en de Monumentenwet. Sinds 2014 is in het Besluit ruimtelijke ordening expliciet opgenomen dat in ruimtelijke besluiten aandacht moet worden besteed aan cultuurhistorie. Met de Modernisering Monumentenzorg (MoMo) en de aanstaande Erfgoedwet (verwacht in de loop van 2016) komt cultuurhistorie nog prominenter op de ruimtelijke orderingsagenda komen te staan.

Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte

Binnen de hoofddoelstelling van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte, "Nederland concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig" is binnen het thema leefbaarheid cultuurhistorie als één van de dertien nationale belangen benoemd. Nederland wordt in de SVIR gekenschetst als een "aantrekkelijk land om in te wonen, werken en recreëren, met kenmerkende cultuurlandschappen, natuur en stads- en dorpsgezichten...". Deze aantrekkelijkheid, waaronder de cultuurhistorische waarden, moet behouden blijven. Landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten geven identiteit aan een gebied en zijn van belang voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat en daarmee de concurrentiekracht van Nederland.

Het Rijk ziet ten aanzien van cultureel erfgoed als haar verantwoordelijkheid:

- Cultureel en natuurlijk Unesco werelderfgoed (aangewezen en voorlopig);
- Kenmerkende stads- en dorpsgezichten;
- Rijksmonumenten;
- Cultuurhistorische waarden in of op de zeebodem.

De gebieden met Werelderfgoed (de aangewezen Stelling van Amsterdam en Beemster, en de voorlopig aangewezen Nieuwe Hollandse Waterlinie en Limes) worden ruimtelijk beschermd. Ontwikkelingen in deze gebieden zijn mogelijk mits deze de uitzonderlijke universele waarden ("outstanding universal values") behouden of versterken. De Waddenzee wordt beschermd in de Derde Nota Waddenzee, de objecten en ensembles in het kader van de Monumentenwet.

De ca. 400 beschermde stads- en dorpsgezichten en de ca. 50 duizend rijksmonumenten zijn beschermd in de Monumentenwet. Daarnaast zijn er ca 30 “wederopbouwgebieden” (1940-1965) geselecteerd, waarvoor het Rijk streeft naar bescherming in gemeentelijke bestemmingsplannen.

Op basis van de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten heeft het Rijk 20 “Nationale landschappen” geselecteerd, die samen de diversiteit en ontstaansgeschiedenis van het Nederlandse cultuurlandschap weerspiegelen. Het Rijk laat het beleid hierover over aan de provincies.

Visie Erfgoed en Ruimte

In de Visie Erfgoed en Ruimte zijn de kernkwaliteiten van de cultuurhistorische waarden zoals benoemd in de SVIR verder toegelicht. In de Visie geeft het Rijk aan hoe het onroerend cultureel erfgoed borgt in de ruimtelijke ordening, welke prioriteiten het Rijk stelt en hoe het Rijk wil samenwerken met publieke en private partijen. De Visie biedt een gebiedsgericht erfgoedbeheer vanuit vier karakteristieken, ieder met eigen waarden en opgaven:

- Waterland;
- Stedenland;
- Kavelland;
- Vrij land.

In de Visie worden vijf prioriteiten benoemd voor het rijksbeleid:

- Werelderfgoed: samenhang borgen en uitstraling vergroten;
- Eigenheid en Veiligheid zee, kust en rivieren;
- Herbestemming als (stedelijke) gebiedsopgave: focus op krimp en groei;
- Levend Landschap: synergie tussen erfgoed, economie en ecologie.
- Wederopbouw: tonen van een tijdperk.

Bij de keuze zijn drie factoren bepalend. Het gaat om opgaven die:

- Van wezenlijk belang zijn voor behoud en ontwikkeling van het karakter van Nederland;
- Vragen om een verbindende strategie met andere (nationale) belangen;
- Rijksinzet vereisen.

In de Visie worden de vijf prioriteiten nader uitgewerkt in afspraken.

Specifiek voor de Wederopbouwgebieden geeft de Visie een overzicht van belangrijkste karakteristieken.

Monumentenwet

De Monumentenwet regelt sinds geruime tijd de aanwijzing en bescherming van rijksmonumenten (van oorsprong de bebouwde Rijksmonumenten en de beschermde stads- en dorpsgezichten, maar na de implementatie van de Wet op de Archeologische monumentenzorg ook de archeologische monumenten. De Monumentenwet stelt dat wijzigen, beschadigen, vernielen en/of sloop van rijksmonumentale waarden niet zondermeer is toegestaan en in een vergunningsprocedure moet worden afgewogen.

Erfgoedwet

Momenteel wordt de Erfgoedwet voorbereid. De Erfgoedwet beoogt harmonisering van het nu nog sectoraal versnipperde erfgoedbeleid. In de Erfgoedwet worden diverse losse erfgoedregelingen, waaronder de Monumentenwet, gebundeld. De Erfgoedwet sorteert voor de Omgevingswet: onderdelen van de wettelijke bescherming van erfgoed “verhuizen” naar de Omgevingswet: de bescherming van gebouwde en archeologische rijksmonumenten, de bescherming van beschermde stads- en dorpsgezichten. De aanwijzing van rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten wordt onderdeel van de Erfgoedwet, de uitgangspunten en criteria hiervoor veranderen niet.

De Erfgoedwet is op 8 december 2015 aangenomen door de Eerste Kamer en treedt in de loop van 2016 in werking.

1.2 Provinciaal beleid

Omgevingsvisie Drenthe

Provinciale Staten van Drenthe hebben op 2 juli 2014 de Omgevingsvisie Drenthe geactualiseerd en vastgesteld. De visie is op 20 augustus 2014 in werking getreden. De Omgevingsvisie is hét strategische kader voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Drenthe voor de periode tot 2020. De omgevingsvisie formuleert de belangen, ambities, rollen, verantwoordelijkheden en sturing van de provincie in het ruimtelijk domein. De ambitie is om de ruimtelijke identiteit van Drenthe te versterken. Dat gebeurt door nieuwe ontwikkelingen te bezien in samenhang met de kernkwaliteiten:

- landschap;
- rust;
- natuur;
- cultuurhistorie;
- archeologie;
- aardkundige waarden.

Het behoud en waar mogelijk de ontwikkeling van kernkwaliteiten zijn van provinciaal belang. Voor het plangebied gelden de kernkwaliteiten landschap, cultuurhistorie, archeologie en aardkundige waarden.

Kernkwaliteiten landschap

De kwaliteit en de diversiteit van het Drentse landschap dragen sterk bij aan een aantrekkelijk milieu om in te wonen, te werken en te recreëren. De identiteit van het Drentse landschap wordt bepaald door de ontstaansgeschiedenis en de diversiteit aan landschapstypen. Landschapstypen met de bijbehorende landschapskenmerken wil de provincie in samenhang behouden en versterken. Daarmee wordt gestreefd naar een Drents landschap waarin het grondgebruik, het type natuur en het landschapsbeeld passen bij de ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap. Vanuit dat perspectief wil de provincie keuzes voor nieuwe ontwikkelingen in het landschap blijvend mogelijk maken. De provincie onderscheidt zes landschapstypen. Het plangebied is aangeduid als esdorpenlandschap (zie figuur 1).

Figuur 1 Uitsnede kaart 2b, kernkwaliteit Landschap Omgevingsvisie Drenthe

Kenmerken van het landschapstype esdorpenlandschap

Het Drents plateau bestaat voornamelijk uit esdorpenlandschap. Dit landschapstype bevat enkele telkens terugkerende onderdelen, namelijk het dorp, de es, het beekdal en de velden/bossen/heide. Het esdorpenlandschap is een agrarisch cultuurlandschap ten voeten uit. Elk onderdeel van het landschap komt voort uit het agrarisch gebruik en is gerelateerd aan het functioneren van de lokale agrarische dorpsgemeenschap, met de boermarken als

het oorspronkelijke gezag. De esdorpen vormen vanouds de ontginningsbasis van het landschap. Ze liggen veelal op landschappelijke overgangen van nat (beekdal) naar droog (es/heide/bos). Rond de dorpen liggen de landschapsonderdelen die vanouds in het landbouwsysteem elk hun eigen functie hadden. Direct aan de rand van het dorp lagen de 'goorns': kleinschalige, verkavelde gebieden met hagen en singels, waar onder andere groenten voormenselijke consumptie werden verbouwd. Op de hoger gelegen gronden ontwikkelden zich door de eeuwen heen de essen, omzoomd door bosjes, strubben of soms een ringwal. In het lager gelegen beekdal lagende graslanden, tot aan het begin van de vorige eeuw onverdeeld, de zogenaamde madelanden. Later zijn de beekdalen sterk verkaveld en hebben ze door de aanleg van houtwallen een kleinschalig, besloten karakter gekregen. Buiten de gecultiveerde wereld lag de grote 'woestenij': het veld, de heide. Dit is een vaak enorm grote ruimte die gebruikt werd om de schapen te weiden. Door ontginning en bebossing (tot ver in onze eeuw) zijn de meeste van deze heidevelden verdwenen.

Kenmerken van de nederzetting

Het landelijke gebied dringt tot diep in de dorpsstructuur door. De brink vormt nu vaak het centrum van het dorp. De brinken waren (zijn) beplant met opgaande bomen, veelal eiken. Rond de brink werden de boerderijen gegroepeerd. Brinken lagen van oorsprong aan de rand van het dorp. De open ruimten worden gevormd door één of meer brinken, erven, kleine akkers en weilanden tussen de bebouwing. Van oudsher is er een functionele samenhang tussen deze ruimten en de bebouwing. Het wegenpatroon is een vervlechting van bochtige wegen, bestaande uit één of enkele doorgaande wegen en enkele minder belangrijke wegen die daarop aansluiten. De nu nog zichtbare klinkerbestrating is hiervoor kenmerkend. Waar het nog gaaf is, maakt het dorpsilhouet de indruk van een hoogstaand bos met daartussen en aan de randen lage dorpsbebouwing. De bebouwing is landelijk van karakter en bestaat vooral uit typische boerderijen die schijnbaar willekeurig geplaatst zijn. Soms steekt een kerktoren of molen boven het silhouet uit.

Provinciaal belang

Van provinciaal belang zijn:

- de essen: deze voor het esdorpenlandschap kenmerkende open ruimtes zijn veelal omgeven met esrandbeplanting.
- de beekdalen: onbebouwd gebied met kleinschalige beplantingstructuren en beekdal(rand)beplanting.

Beleid

Het provinciaal beleid is gericht op:

- behoud van de open ruimte en het versterken van esrandbeplanting;
- behoud van het onbebouwde karakter en het versterken van karakteristieke beekdal(rand)beplanting.

Kernkwaliteiten cultuurhistorie

Cultuurhistorie is het totaal aan sporen van menselijke activiteiten in de stad en op het platteland, in de bebouwde en de onbebouwde omgeving. Deze sporen leveren niet alleen informatie op over het leven en werken van de mens in vroeger tijden (de bewoningsgeschiedenis), maar verklaren ook voor een belangrijk deel waarom onze omgeving er nu uitziet zoals ze eruit ziet. De cultuurhistorie in Drenthe omvat dus zowel het historisch (steden)bouwkundig erfgoed als het historisch landschappelijke erfgoed. Het provinciale beleid ten aanzien van cultuurhistorie is beschreven in het Cultuurhistorisch Kompas (zie hieronder). Het provinciaal belang Cultuurhistorie is vastgelegd in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de Omgevingsvisie.

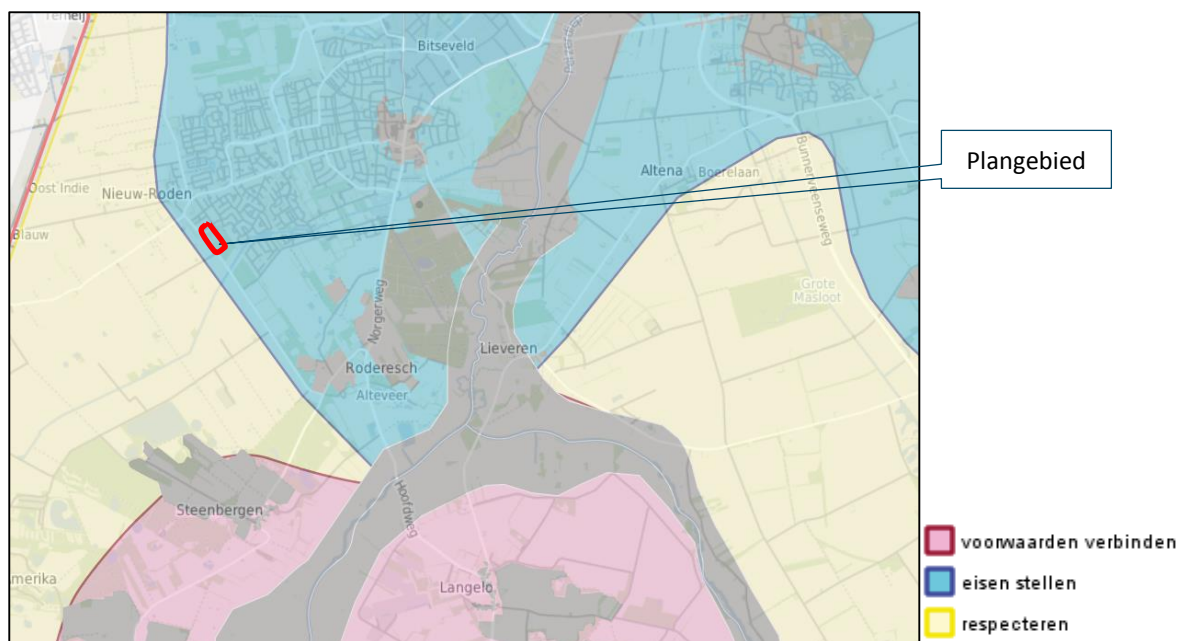
Het veiligstellen van cultuurhistorische waarden en tegelijkertijd het bieden van ruimte voor ontwikkelingen, vraagt om een heldere wijze van sturing. De provincie maakt onderscheid tussen drie sturingsniveaus: respecteren, voorwaarden stellen en eisen stellen. De sturingsniveaus zijn gebiedsgericht toegepast en weergegeven in de beleidskaart in het Cultuurhistorisch Kompas.

1. Respecteren: de provincie richt zich op het waarborgen van de cultuurhistorische samenhang voor de toekomst. De initiatiefnemers hebben de verantwoordelijkheid om de cultuurhistorische hoofdstructuur als inspiratiebron te benutten. Plannen en initiatieven worden daarop beoordeeld.
2. Voorwaarden stellen: de provincie stelt de cultuurhistorische samenhang als randvoorwaarde. De initiatiefnemers hebben daarmee de verantwoordelijkheid om vroegtijdig in het planproces inzichtelijk te maken hoe ze de

cultuurhistorische samenhang als een van de (ruimtelijke) onderleggers voor nieuwe plannen benutten. De provincie is beschikbaar voor (het regelen van) begeleiding van het planvormingsproces, waarbij de kansen vanuit de cultuurhistorische samenhang uitgangspunt zijn.

3. Eisen stellen: de provincie stuurt de ontwikkelingen in de (vanuit de cultuurhistorie gezien) gewenste richting. Van de initiatiefnemer verwacht de provincie dat de cultuurhistorische samenhang als dé drager voor nieuwe plannen wordt gebruikt. Ontwikkelingen bouwen op deze samenhang voort.

Het plangebied valt in het gebied dat wordt aangeduid als de Kop van Drenthe en valt onder het sturingsniveau 'eisen stellen', waarbij de provincie de volgende relevante ambities formuleert (zie figuur 2).

Figuur 2 Uitsnede beleidskaart cultuurhistorie provincie Drenthe (sturingsniveaus)

Ambitie:

- het in stand houden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap. Deze karakteristiek uit zich in een zichtbare ruimtelijke samenhang tussen esdorp, es, beekdal en veld, met bijbehorend microreliëf en beplantingselementen als houtwallen, esrandbosjes en middeleeuwse gebruiksbossen. Bovendien kent het esdorpenlandschap een grote tijdsdiepte, wat blijkt uit zichtbare en onzichtbare (pre)historische bewoningssporen als nederzettingen, grafmonumenten en celtic fields.
- het vasthouden en zorgvuldig doorzetten van de ruimtelijke opzet van de esdorpen. Deze opzet wordt getypeerd door een vrije ordening van bebouwing en boerderijen, afwisseling tussen bebouwde plekken en open ruimtes (in het bijzonder de brinken) en doorzichten naar het omliggende buitengebied.
- het behouden van de openheid van de brede beekdalen als contrast met hun scherpe begrenzingen, in de vorm van houtwallen en bossen.
- het veiligstellen van de karakteristiek van de randveenontginningen, door het behouden van licht slingerende wegdorpen en het verder versterken van de houtwalpatronen en de opstreckende verkaveling in het buitengebied.

Cultuurhistorisch Kompas en cultuurhistorische waardenkaart

Met het Cultuurhistorisch Kompas geeft de provincie Drenthe aan hoe zij wil sturen op cultuurhistorische waarden bij ruimtelijke ontwikkelingen. Het Cultuurhistorisch Kompas schept een provinciaal kader en biedt een handreiking voor gemeenten, waterschappen en terreinbeheerders om cultuurhistorie een plaats te geven in de planvorming. Hiermee kan invulling worden gegeven aan:

- het bieden van ruimte voor ontwikkelingen bij het veilig stellen van de cultuurhistorische waarden;

- het veilig stellen van de cultuurhistorische waarden bij het bieden van ruimte voor ontwikkelingen.

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart zijn de cultuurhistorische waarden binnen de provincie weergegeven. Doelstelling is behoud en versterking van de cultuurhistorische hoofdstructuur van de provincie door middel van enerzijds generiek beleid (respecteren) en anderzijds gebiedsspecifiek beleid (voorwaarden verbinden en eisen stellen).

Provinciale Omgevingsverordening Drenthe

De provincie beschikt over verschillende instrumenten waarmee zij haar ambities realiseert. De verordening wordt ingezet voor die onderwerpen waarvoor de provincie eraan hecht dat de doorwerking van het beleid van de Omgevingsvisie juridisch gewaarborgd is.

Kernkwaliteiten: Landschap, cultuurhistorie, aardkundige waarde en archeologie

Volgens de omgevingsverordening wordt in het ruimtelijk plan uiteengezet, dat met het desbetreffende plan wordt bijgedragen aan behoud en ontwikkeling van de bij het plan betrokken kernkwaliteiten conform het provinciaal beleid en de sturingsniveaus zoals die zijn verwoord in de Omgevingsvisie. Daarnaast geldt dat het desbetreffende ruimtelijk plan geen nieuwe activiteiten dan wel wijziging van bestaande activiteiten mogelijk maakt die deze kernkwaliteiten significant aantasten.

4. Cultuurhistorische/landschappelijke waarden

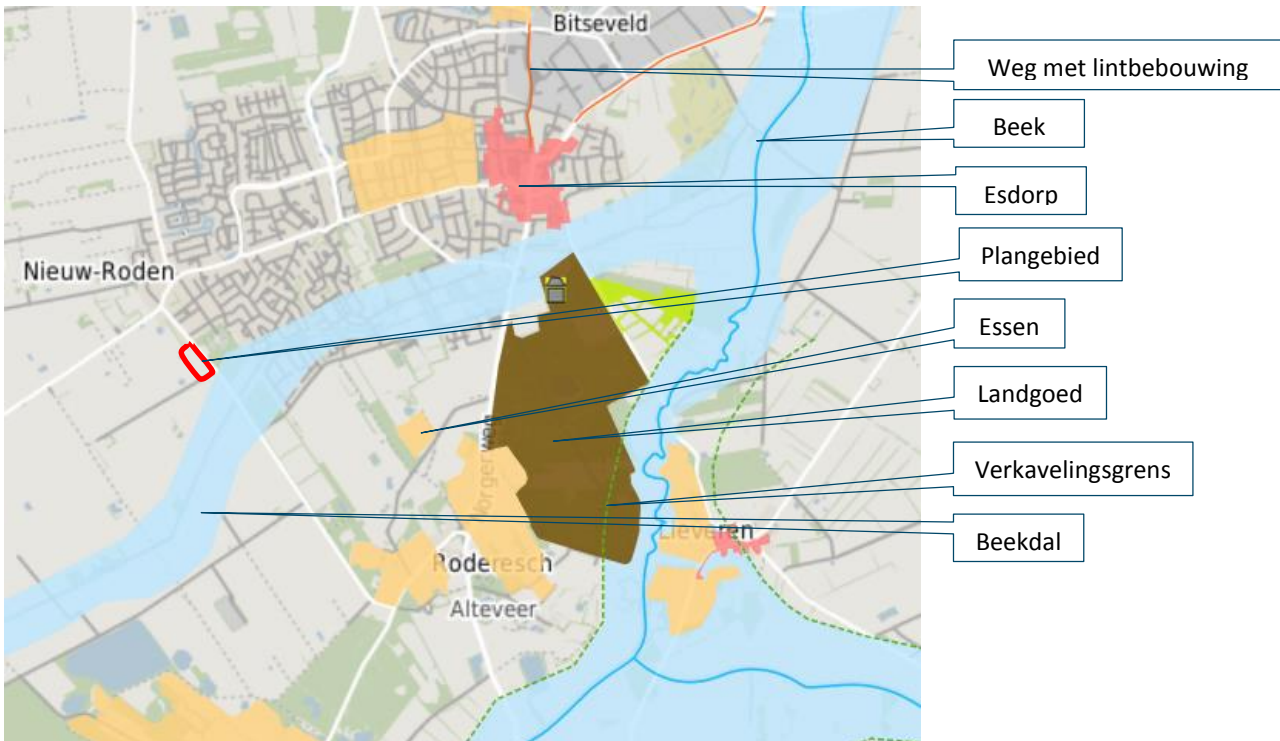
In het plangebied voor de woningbouwontwikkeling, of in de directe omgeving hiervan, bevinden zich geen beschermde stads- en dorpsgezichten zoals benoemd in de SVIR. Het plangebied maakt daarnaast geen deel uit van een wederopbouwgebied, Nationaal landschap of Unesco Werelderfgoed. Ook zijn er in het plangebied, of in de omgeving hiervan, geen beschermde rijks, provinciale of gemeentelijke monumenten aanwezig.

Wel is het plangebied in de Omgevingsvisie Drenthe aangeduid cultuurhistorisch waardevol gebied 'de Kop van Drenthe' (kernkwaliteiten cultuurhistorie) en waardevol esdorpenlandschap (kernkwaliteiten landschap). Het gebied wordt gekenmerkt door een centraal deel met een van oorsprong middeleeuws esdorpenstelsel en randveenontginningen, gekoppeld aan een hoefijzervormig beekdalstelsel dat via het Peizerdiep afwatert naar het noorden (zie figuur 2). Van de initiatiefnemer wordt verwacht dat de cultuurhistorische samenhang als de drager voor de nieuwe plannen wordt gebruikt (sturingsniveau eisen stellen). Belangrijk hierin zijn het in stand houden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap met essen (kenmerkende open ruimtes omgeven met esrandbeplanting), het vasthouden en zorgvuldig doorzetten van de ruimtelijke opzet van de esdorpen, het behouden van de openheid van de brede beekdalen en het veiligstellen van de karakteristiek van de randveenontginningen. Ook de kleinschalige beplantingsstructuren en beekdal(rand)beplanting is van provinciaal belang. Dit dient een plek te krijgen in het planvormingsproces.

Binnen het esdorpenlandschap bevindt het plangebied zich vlak aan de rand van een beekdal (zie figuur 4). Het beekdal wordt gekenmerkt door open gebied. Het plangebied zelf is gesloten met beplanting/bebossing (zie figuur 5). Aan de zijde van de Esweg bevindt zich een bomenrij. Het plangebied zelf maakt geen onderdeel van een es of esdorp.

Figuur 3 Locatie plangebied [Google maps]

Figuur 4 Uitsnede informatiekaart cultuurhistorie provincie Drenthe

Figuur 5 Zicht op het plangebied [Googlemaps]

5. Verwachte effecten

Onderhavig bestemmingsplan maakt de realisatie van 13 vrijstaande woningen mogelijk. Dit gaat niet ten koste van (beschermde) cultuurhistorische waarden. Er wordt op een logische wijze aangesloten op de bestaande lintbebouwing aan de Esweg. Vanwege de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten wordt aan de achterzijde van de woonpercelen (westzijde) een strook bestemd voor groen; hier mag geen bebouwing worden gerealiseerd worden. In die strook wordt ten behoeve van een goede landschappelijke inpassing een bomenrij aangeplant. Het betreft inheemse bomen die passen in het landelijk gebied, zoals een cultivar van de linde: *Tilia cordata* 'Roelvo' (groeihogte circa 12-15 meter). Deze linde heeft een smalle piramidale groei en levert in rijverband een uniform laanbeeld op. De bomen worden opgekroond waardoor er een fraai uitzicht over de landerijen behouden blijft. Voor een goede landschappelijke inrichting geldt een plantafstand van circa 14-18 meter. De bomen worden in één rij geplaatst op circa 2,5 meter binnen de erfgrans. Lindes zijn belangrijk voor de biodiversiteit, een aspect dat de gemeente hoog in het vaandel heeft.

Op deze wijze wordt de karakteristieke beekdal(rand) beplanting versterkt en blijft de scherpe begrenzing met het onbebouwde open karakter van het beekdal behouden. Aangezien het gebied in de huidige situatie reeds verdicht is door bosschages, treedt geen afname op van de openheid. Het onbebouwde karakter blijft behouden door de afscherming door middel van de bomenrij.

De voorgenomen ingreep heeft geen negatief effect op de ruimtelijke samenhang tussen esdorp, es, beekdal en veld, met bijbehorend microreliëf en beplantingselementen als houtwallen, esrandbosjes en middeleeuwse gebruiksbossen. De bestaande beplanting langs de Esweg (de bomenrij) blijft behouden.

Concluderend kan gesteld worden dat het voornemen geen negatieve effecten heeft op de bestaande cultuurhistorische waarden en invullend geeft aan het provinciale cultuurhistorische beleid. Cultuurhistorie vormt daarmee geen belemmering voor de uitvoering van het bestemmingsplan.